

ปัญหาการดำเนินคดีเกี่ยวกับสัญญาทางปกครอง¹

พลพีร์ สิริพจนรัตน์²

จากการศึกษาปัญหาการดำเนินคดีเกี่ยวกับสัญญาทางปกครอง สืบเนื่องมาจากปีพ.ศ.2540 ประเทศไทยได้เปลี่ยนแปลงระบบศาลจากระบบศาลเดี่ยวเป็นระบบศาลคู่ โดยมีศาลยุติธรรมเป็นศาลที่มีเขตอำนาจทั่วไปในการพิจารณาพิพากษาคดีทั้งปวง และศาลปกครองมีเขตอำนาจพิจารณาพิพากษาคดีปกครอง ซึ่งคดีพิพาทเกี่ยวกับสัญญาทางปกครองให้อยู่ในอำนาจพิจารณาพิพากษาของศาลปกครอง โดยก่อนหน้านี้อยู่ในอำนาจพิจารณาพิพากษาของศาลยุติธรรม จากแนวคิดทฤษฎีวัตถุประสงค์ของสัญญาทางปกครองเกิดขึ้นเพื่อประโยชน์สาธารณะแก่ประชาชนส่วนรวม ซึ่งฝ่ายปกครองและฝ่ายเอกชนจะไม่อยู่บนพื้นฐานแห่งความสัมพันธ์ตามหลักกฎหมายแพ่งซึ่งยึดถือหลักความเท่าเทียมกันกฎหมายที่จะใช้บังคับจึงแตกต่างกัน ไม่ว่าจะเป็นสารบัญญัติ หรือกฎหมายวิธีสบัญญัติ ตัวอย่างเช่น ถ้าเป็นสัญญาทางแพ่ง สิทธิพิเศษของคู่สัญญาฝ่ายปกครองในสัญญาอาจกลายเป็นข้อสัญญาที่ไม่เป็นธรรม หรือถ้าเป็นสัญญาทางปกครอง หลักกฎหมายที่ใช้บังคับจะแตกต่างออกไปและการวินิจฉัยชี้ขาดคดีของศาลจะต้องคำนึงถึงประโยชน์สาธารณะเป็นสำคัญด้วย นอกจากนี้การแบ่งแยกสัญญาดังกล่าวจะมีผลโดยตรงในเรื่องเขตอำนาจศาล กำหนดระยะเวลาการฟ้องคดีหรืออายุความ ความรับผิดชอบตามสัญญา ตลอดจนการดำเนินกระบวนการพิจารณาของศาล หากเป็นสัญญาทางปกครองศาลปกครองจะต้องชี้แจงน้ำหนักให้ได้ดุลยภาพระหว่างประโยชน์สาธารณะกับประโยชน์ของคู่สัญญาฝ่ายเอกชน และใช้หลักค้นหาความจริง ซึ่งศาลมีอำนาจเรียกพยานหลักฐานต่างๆ มาสืบพยานได้เอง โดยไม่ใช้ระบบกล่าวหา เหมือนเช่นคดีแพ่งที่คู่สัญญามีฐานะเท่ากัน และศาลต้องผูกพันตามประเด็นที่คู่ความเสนอ

จากการศึกษาทำให้ทราบว่าปัญหาการดำเนินคดีเกี่ยวกับสัญญาทางปกครองมีดังต่อไปนี้

ปัญหาประการแรก ปัญหาเกี่ยวกับการตีความลักษณะของสัญญาทางปกครอง ซึ่งพบเจอเป็นประจำ สัญญาทางปกครองควรมีลักษณะของสัญญาประการใด เพราะมีความใกล้เคียงกันอย่างยิ่ง ที่ผ่านมาศาลปกครองสูงสุดได้มีมติที่ประชุมใหญ่ ครั้งที่ 6/2544 เมื่อวันที่ 10 ตุลาคม 2544 ได้อธิบายเกณฑ์การพิจารณาว่าสัญญาใดเป็นสัญญาทางปกครองไว้เพิ่มเติมจากคำนิยาม สัญญาทางปกครอง มาตรา 3 แห่งพระราชบัญญัติจัดตั้งศาลปกครองและวิธีพิจารณาคดีปกครอง พ.ศ.2542 ว่า “เป็นสัญญาที่หน่วยงานทางปกครองหรือบุคคลซึ่งกระทำการแทนรัฐตกลงให้คู่สัญญาอีกฝ่ายหนึ่งเข้าดำเนินการหรือเข้าร่วม

¹ บทความนี้เรียบเรียงจากการศึกษาอิสระ เรื่อง ปัญหาการดำเนินคดีเกี่ยวกับสัญญาทางปกครอง โดยมีอาจารย์ที่ปรึกษา คือ รองศาสตราจารย์ ดร.ปวิศร เลิศธรรมเทวี และคณะกรรมการสอบ คือ ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ปรีดา โชติมานนท์ และรองศาสตราจารย์ ดร.ปภาศรี บัวสุวรรณ

² นักศึกษาปริญญาโท หลักสูตรนิติศาสตรมหาบัณฑิต (กฎหมาย) คณะนิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยรามคำแหง

ดำเนินการบริการสาธารณะโดยตรง หรือเป็นสัญญาที่มีข้อกำหนดในสัญญาซึ่งมีลักษณะพิเศษที่แสดงถึงเอกสิทธิ์ของรัฐ ทั้งนี้ เพื่อให้การใช้อำนาจทางปกครองหรือการดำเนินการทางปกครองซึ่งก็คือการบริการสาธารณะบรรลุผล ” จึงทำให้เกิดความสับสนว่าเป็นการสร้างหลักเกณฑ์เพิ่มเติมไปจากตัวบทกฎหมาย นอกจากนี้มีลักษณะตามมาตรา 3 แล้ว

ผู้ศึกษาขอเสนอแนะควรตีความลักษณะของสัญญาตามพระราชบัญญัติจัดตั้งศาลปกครองและวิธีพิจารณาคดีปกครอง พ.ศ. 2542 ที่บัญญัติไว้ในคำนิยาม มาตรา 3 สัญญาทางปกครอง หมายความว่า สัญญาที่คู่สัญญาอย่างน้อยฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งเป็นหน่วยงานทางปกครอง หรือเป็นบุคคลซึ่งกระทำการแทนรัฐ และมีลักษณะเป็นสัญญาสัมปทาน สัญญาที่จัดให้ทำบริการสาธารณะ หรือจัดให้มีสิ่งสาธารณูปโภค หรือแสวงประโยชน์จากทรัพยากรธรรมชาติ เท่านั้น ศาลปกครองไม่ควรตีความลักษณะของสัญญาเกินกว่าคำนิยามตามมาตรา 3 เมื่อไม่ได้มีการแก้ไขคำนิยามเพิ่มเติม ความหมายของสัญญาทางปกครอง ศาลปกครองสูงสุดควรใช้เกณฑ์ในการพิจารณาว่าสัญญาพิพาทมีลักษณะต้องด้วยมาตรา 3 เท่านั้น ซึ่งเกณฑ์การพิจารณาควรมุ่งเน้นที่วัตถุประสงค์ของสัญญาว่า เป็นการสัญญาที่ให้จัดทำบริการสาธารณะ เป็นประโยชน์แก่ส่วนรวม เพื่อให้การนั้นบรรลุวัตถุประสงค์ตามภารกิจของหน่วยงานทางปกครอง มิให้เป็นสัญญาที่หน่วยงานทางปกครองหรือบุคคลซึ่งกระทำการแทนรัฐตกลงให้คู่สัญญาอีกฝ่ายหนึ่งเข้าดำเนินการหรือเข้าร่วมดำเนินการบริการสาธารณะโดยตรง หรือเป็นสัญญาที่มีข้อกำหนดในสัญญาซึ่งมีลักษณะพิเศษที่แสดงถึงเอกสิทธิ์ของรัฐ เป็นหลักเกณฑ์หลักในการพิจารณาว่าเป็นสัญญาทางปกครองหรือไม่ ควรเป็นข้อสนับสนุนประกอบการวินิจฉัยสัญญาที่ต้องบริการสาธารณะ หรือเกี่ยวข้องกับประโยชน์ส่วนรวมเป็นหลัก มิใช่ถือเกณฑ์ดังกล่าวเป็นหลักในการวินิจฉัย เพราะเมื่อพิจารณาจากสัญญาที่หน่วยงานของรัฐ ทำขึ้นล้วนแต่เข้าลักษณะพิเศษที่แสดงถึงเอกสิทธิ์ของรัฐแทบทั้งสิ้น

ปัญหาที่สอง เกี่ยวกับการนับระยะเวลาการฟ้องคดีเกี่ยวกับสัญญาทางปกครอง ผู้ฟ้องคดีจะต้องทราบเสียก่อนว่ารู้หรือควรรู้เหตุแห่งการฟ้องคดีเมื่อใด และให้ถือว่าวันใดเป็นวันที่รู้หรือควรรู้เหตุแห่งการฟ้องคดีเกี่ยวกับสัญญาทางปกครอง เมื่อแต่ในลักษณะของสัญญาทางปกครองมีความแตกต่างกัน อาจเป็นสัญญาจ้างทำของ ว่าจ้างก่อสร้างอาคาร ก่อสร้างทำถนน หรือสัญญาคู่ทุนการศึกษา สัญญาซื้อพัสดุ แต่ละสัญญาล้วนจะมีเหตุแห่งการฟ้องคดีแตกต่างกัน การนับระยะเวลาฟ้องคดีจึงไม่เหมือนกัน ยกตัวอย่างเช่น หากผิดสัญญาก่อสร้างอาคารไม่ทำงานให้แล้วเสร็จภายในกำหนด จะฟ้องเรียกเงินค่าปรับตามสัญญา ดังนั้น วันที่รู้เหตุแห่งการฟ้องคดีค่าปรับ ถือวันที่มีหนังสือบอกเลิกสัญญา เพราะเท่ากับผู้ฟ้องคดีรู้เหตุแห่งการฟ้องคดีเรียกเงินค่าปรับแล้ว การคิดค่าปรับจะคำนวณเป็นวัน ๆ ละเป็นจำนวนเงินเท่าใด ตามสัญญา ค่าปรับจะคิดไปถึงวันที่ผู้รับจ้างได้รับหนังสือบอกเลิกสัญญา แต่เหตุฟ้องคดีนี้ ต้องถือวันที่มีหนังสือบอกเลิก ผู้ฟ้องคดีรู้เหตุแห่งการฟ้องคดีเรียกค่าปรับแล้ว ซึ่งหากเป็นการฟ้องผิดสัญญาซื้อพัสดุครุภัณฑ์ กรณีไม่ส่งมอบพัสดุ จะต้องถือเอาวันที่ไม่ส่งมอบพัสดุนั้น เป็นวันที่รู้เหตุแห่งการฟ้องคดี ซึ่งตามมาตรา 42 แห่งพระราชบัญญัติจัดตั้งศาลปกครองฯ ได้บัญญัติ ผู้มีอำนาจฟ้องคดีเกี่ยวกับสัญญาทางปกครอง ต้องมี

ข้อโต้แย้งเกี่ยวกับสัญญาทางปกครอง หากจะบัญญัติค่านิยมของเหตุแห่งการฟ้องคดี ตามมาตรา 51 แห่งพระราชบัญญัติจัดตั้งศาลปกครองฯ

ผู้ศึกษาขอเสนอแนะควรให้มีการบัญญัติค่านิยมเพิ่มเติม เหตุแห่งการฟ้องคดี หมายความว่า เหตุที่รู้หรือควรรู้ถึงสิทธิเรียกร้อง หรือรู้หรือควรรู้ถึงข้อโต้แย้งเกี่ยวกับสัญญาทางปกครอง ตามลักษณะวัตถุประสงค์ของสัญญาเพื่อให้บรรลุผล โดยไม่จำเป็นต้องมีหนังสือทวงถาม และให้ใช้บังคับกับ สัญญาอุปกรณ์ของสัญญาทางปกครองนั้นด้วย เว้นแต่มีข้อตกลงในสัญญานั้น

ปัญหาที่สาม เรื่องเขตอำนาจศาล การดำเนินคดีเกี่ยวกับสัญญาทางปกครอง ซึ่งถือว่า ฝ่ายปกครองมีอำนาจเหนือกว่าเอกชนตามสัญญา แต่อย่างไรการใช้กฎหมายบังคับเกี่ยวกับสัญญาทางปกครอง จะต้องใช้ประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ ซึ่งเป็นกฎหมายสารบัญญัติมาบังคับเกี่ยวกับสัญญาทางปกครอง ดังนั้น เมื่อศาลปกครองพิจารณาแล้วเห็นว่าสัญญาพิพาทไม่เข้าลักษณะเงื่อนไขตามที่ระบุไว้ในค่านิยม มาตรา 3 แห่งพระราชบัญญัติจัดตั้งศาลปกครองและวิธีพิจารณาคดีปกครอง พ.ศ.2542 จากการแก้ไขบทบัญญัติในมาตรา 10 แห่งพระราชบัญญัติว่าด้วยการวินิจฉัยชี้ขาดอำนาจหน้าที่ระหว่างศาล พ.ศ.2542 (ฉบับที่ 2) พ.ศ.2564 ที่แก้ไขให้คู่ความฝ่ายที่ถูกฟ้องยื่นคำร้องต่อศาลปกครองภายในกำหนดระยะเวลายื่นคำให้การหรือก่อนพ้นระยะเวลาที่ศาลอนุญาตให้ยื่นคำให้การเป็นอย่างช้า แตกต่างจากเดิมที่ ให้ยื่นคำร้องก่อนวันนั่งพิจารณาคดีครั้งแรกของศาลปกครอง ซึ่งการแก้ไขกฎหมายใหม่ ทำให้คดีไม่ล่าช้า และไม่ก่อให้เกิดการประวิงคดีได้ จากการพิจารณากระบวนการพิจารณาของศาลปกครอง ซึ่งศาลปกครองใช้ระบบการไต่สวน ศาลมีอำนาจในการตรวจสอบข้อเท็จจริง พยานหลักฐานได้ทั้งปวง มีอำนาจให้การเรียก พยานบุคคล หรือพยานเอกสารใดๆ มาไต่สวนได้เองตามที่ศาลเห็นสมควร หากศาลปกครองเห็นว่าสัญญาพิพาทไม่ใช่สัญญาทางปกครอง หมายถึงไม่เข้าลักษณะตามค่านิยมที่บัญญัติไว้ในมาตรา 3 แห่งพระราชบัญญัติจัดตั้งศาลปกครองและวิธีพิจารณาคดีปกครอง พ.ศ.2543 หรือกรณีที่คู่กรณียื่นคำร้อง ศาลปกครองซึ่งเป็นตุลาการซึ่งมีทั้งคุณวุฒิและวัยวุฒิ รวมทั้งมีประสบการณ์ทางด้านคดีปกครองโดยตรง ศาลปกครองซึ่งเป็นอีกองค์กรหนึ่งต่างจากศาลยุติธรรม ดังนั้น เมื่อศาลปกครองวินิจฉัยแล้ว ควรให้ถือเป็นที่ยุติ ไม่จำเป็นต้องรอความเห็นของศาลยุติธรรม เพื่อลดขั้นตอนในการพิจารณาสำนวนของศาลยุติธรรม ไม่ต้องเสียเวลาในการพิจารณาสำนวน เพราะหากศาลยุติธรรมมีความเห็นไม่ตรงกับศาลปกครอง ต้องส่งความเห็นไปยังคณะกรรมการพิจารณาวินิจฉัยชี้ขาดอำนาจหน้าที่ระหว่างศาล คำวินิจฉัยของศาลของคณะกรรมการให้เป็นที่ยุติ เพื่อประโยชน์แก่พิจารณาคดีและไม่ทำให้คดีล่าช้า จะเป็นประโยชน์แก่คู่กรณี แต่ในส่วนคดีพิพาทในประเภทอื่นก็ให้บังคับไปตามมาตรา 10 แห่งพระราชบัญญัติว่าด้วยการวินิจฉัยชี้ขาดอำนาจหน้าที่ระหว่างศาล พ.ศ.2542 (ฉบับที่ 2) พ.ศ.2564

ผู้ศึกษาขอเสนอแนะควรแก้ไขเพิ่มเติมบทบัญญัติในพระราชบัญญัติว่าด้วยการวินิจฉัยชี้ขาดอำนาจหน้าที่ระหว่างศาล พ.ศ.2542 โดยเพิ่มเติมในมาตรา 10 วรรคท้าย ว่า เมื่อศาลปกครองมีความเห็นว่าคดีพิพาทไม่เกี่ยวกับสัญญาทางปกครอง ให้ศาลปกครองโอนคดีพร้อมความเห็นให้ศาลยุติธรรมดำเนินการกระบวนการพิจารณาคดีต่อไปโดยเร็ว และคำสั่งดังกล่าวให้เป็นที่ยุติ

ปัญหาที่สี่ เรื่องความรับผิดชอบค่าปรับตามสัญญาทางปกครอง ซึ่งค่าปรับเป็นการกำหนดค่าเสียหายไว้ล่วงหน้า มีลักษณะเป็นเบี้ยปรับ หากเบี้ยปรับที่รับนั้นสูงเกินส่วน ศาลจะลดลงเป็นจำนวนพอสมควรก็ได้ ตามมาตรา 383 วรรคหนึ่งแห่งประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ ปัญหาเรื่องการส่งมอบงานล่าช้าไม่เป็นไปตามกำหนดในสัญญาจนเกิดค่าปรับตามสัญญา นั้น ซึ่งในทางปฏิบัติเมื่อค่าปรับจะเกินร้อยละสิบของวงเงินค่าจ้าง ส่วนราชการจะมีหนังสือแจ้งให้ผู้รับจ้างปฏิบัติตามสัญญาและแจ้งสงวนสิทธิในการเรียกร้องค่าปรับ และต่อมา ผู้รับจ้างจะมีหนังสือแจ้งว่ายินยอมเสียค่าปรับโดยไม่มีเงื่อนไข ตามข้อ 138 ระเบียบสำนักนายกรัฐมนตรีว่าด้วยการพัสดุ พ.ศ.2535 ข้อ 138 เพื่อให้หัวหน้าส่วนราชการพิจารณาผ่อนปรนไม่บอกเลิกสัญญา เนื่องจากเป็นดุลพินิจของหัวหน้าส่วนราชการ นั้น เนื่องจากผู้รับจ้างแจ้งว่ายินยอมเสียค่าปรับโดยไม่มีเงื่อนไข ทั้งที่หน่วยงานราชการควรมุ่งเน้นว่าผู้รับจ้างจะดำเนินงานตามที่จ้างได้หรือไม่ และจะเสร็จภายในเมื่อใด เป็นสำคัญ มากกว่าเน้นไปเรื่องยินยอมชำระค่าปรับ ซึ่งเป็นจำนวนเงินไม่ใช่วัตถุประสงค์ในการทำสัญญาก่อสร้างหรือจัดซื้อพัสดุแต่อย่างใด หน่วยงานราชการควรเน้นบริหารสัญญาและให้การควบคุมสัญญาเป็นไปตามวัตถุประสงค์ที่ตกลงไว้ในสัญญา มิให้งานก่อสร้างเกิดความล่าช้า ไม่ก่อให้เกิดประโยชน์ของทางราชการและประโยชน์ส่วนรวม ซึ่งเจตนารมณ์ของกฎหมายที่ประสงค์ให้ผู้รับจ้างต้องทำงานให้แล้วเสร็จภายในเวลาที่กำหนดในสัญญา มิใช่ประสงค์จะเรียกค่าปรับที่ไม่สามารถส่งมอบงานภายในเวลาที่กำหนดในสัญญา และเพื่อป้องกันไม่ให้ผู้รับจ้างส่งมอบงานล่าช้าออกไปเรื่อย ๆ ประชาชนขาดโอกาสในการใช้บริการสาธารณะในการก่อสร้าง หรือจัดซื้อพัสดุเพื่อบริการสาธารณะ ซึ่งทำให้ปัญหาเรื่องค่าปรับที่สูงเกินส่วน มีลดน้อยลง เพราะหัวหน้าส่วนราชการจะต้องพิจารณาผ่อนปรนการบอกเลิกสัญญาอย่างแท้จริงว่างานที่จ้างจะเสร็จภายในมีกำหนดระยะเวลาภายใน 60 วันเท่านั้น การมีระยะเวลายังคับให้ต้องทำงานให้แล้วเสร็จ เป็นการบังคับให้ผู้รับจ้างต้องปฏิบัติตามอย่างเคร่งครัด หากไม่ปฏิบัติตามส่วนราชการบอกเลิกสัญญา ก็ทำให้ผู้รับจ้างเป็นผู้ทิ้งจ้าง มีผลทำให้ไม่สามารถเข้าประมูลงานราชการ การแก้ไขปัญหาระบบการผู้รับจ้างส่งมอบงานล่าช้า โดยหัวหน้าส่วนราชการจะเป็นผู้ต้องรับผิดชอบในการบริหารสัญญาตามที่กฎหมายกำหนด ปัญหาเรื่องการส่งมอบงานล่าช้าให้แก่ส่วนราชการก็จะลดลง แต่หากส่วนราชการไม่ได้เอาใจใส่ในการบริหารสัญญาให้ส่งมอบตามเวลาที่กำหนดในสัญญา การดำเนินคดีฟ้องเรียกร้องค่าปรับหรือผู้รับจ้างฟ้องให้คืนค่าปรับที่รับเกินร้อยละ 10 ของวงเงินค่าจ้าง จะมีเพิ่มขึ้นในศาลปกครองมากขึ้น ทั้งที่ปัญหาดังกล่าวควรจำเป็นต้องแก้ไขโดยด่วน ให้หัวหน้าส่วนราชการควบคุมเจ้าหน้าที่พัสดุให้ปฏิบัติตามกฎหมายและระเบียบที่เกี่ยวข้องอย่างเคร่งครัด

จากการศึกษาผู้ศึกษาเห็นว่าเพื่อรักษาประโยชน์ของทางราชการและประโยชน์ส่วนรวม ขอเสนอแนะควรแก้ไขระเบียบสำนักนายกรัฐมนตรีว่าด้วยการพัสดุ พ.ศ.2535 ข้อ 138 ให้แก้ไขเพิ่มเติมข้อความใหม่เป็น “เว้นแต่คู่สัญญาจะได้ยินยอมเสียค่าปรับให้แก่ทางราชการโดยไม่มีเงื่อนไขใด ๆ ทั้งสิ้น ให้หัวหน้าส่วนราชการพิจารณาผ่อนปรนการบอกเลิกสัญญากรณีที่มีเหตุอันสมควรเชื่อได้ว่าผู้ขายหรือผู้รับจ้างสามารถส่งมอบงานหรือทำงานให้แล้วเสร็จภายใน 60 วัน”

บรรณานุกรม

หนังสือ

นันทวัฒน์ บรมานันท์. สัญญาทางปกครอง, กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์วิญญูชน, 2546.

ชาญชัย แสวงศักดิ์ และมานิตย์ วงศ์เสรี. ความรู้เบื้องต้นเกี่ยวกับนิติกรรมทางปกครองและสัญญาทางปกครอง, พิมพ์ครั้งที่ 1, กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์วิญญูชน, 2541.

วิชญ์ วรรณัญญและคณะ. ตารากฎหมายปกครองว่าด้วยกฎหมายทั่วไป และตาราตามโครงการพัฒนานิติศาสตร์กฎหมายมหาชน สำนักคณะกรรมการกฤษฎีกา, กรุงเทพมหานคร, 2551.

สมยศ เชื้อไทย. หลักกฎหมายมหาชนเบื้องต้น, กรุงเทพฯ:วิญญูชน, 2549.

ชาญชัย แสวงศักดิ์. สัญญาทางปกครองกับการให้เอกชนเข้าร่วมในการจัดทําบริการสาธารณะ, กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์นิติธรรม, 2543.

นันทวัฒน์ บรมานันท์. หลักกฎหมายปกครองเกี่ยวกับบริการสาธารณะ, หน้า 46 47. กรุงเทพฯ:วิญญูชน, 2552.

สำนักงานคดีปกครอง สำนักงานอัยการสูงสุด. ข้อเสนอแนะการดำเนินคดีปกครองสำหรับหน่วยงานของรัฐ พ.ศ. 2560, พิมพ์ครั้งที่ 2, กรุงเทพมหานคร, 2560.

กมลชัย รัตนสกวาส. กฎหมาย, พิมพ์ครั้งที่ 2, กรุงเทพมหานคร : วิญญูชน, 2543.

วารสาร

โกสิน พลกุล. สัญญาทางปกครองในกฎหมายไทย. วารสารวิชาการ ศาลปกครอง (มกราคม เมษายน 2547) หน้า 21 27.

บุปผา อัครพิมาน From Précis du droit administrative (P. 10) by Rivéro, J et Waline, J, 2000, Paris:

Dalloz. อ้างถึงใน “สัญญาทางปกครอง:แนวคิดและหลักกฎหมายของฝรั่งเศสและของไทย” 2545 หน้า 7 8 , กรุงเทพฯ: สวัสดิการด้านการฝึกอบรม สำนักงานศาลปกครอง.

สรุปหลักกฎหมายปกครอง เรื่องเอกสิทธิ์ของฝ่ายปกครอง หน้า 3, เล่มเดิม.

หลักกฎหมายปกครองเกี่ยวกับบริการสาธารณะ หน้า 118-119, เล่มเดิม.

สัญญาทางปกครอง : แนวคิดและหลักกฎหมายของฝรั่งเศสและของไทย หน้า 124-141

พัชมา จิตรมหิมา. “ข้อความคิดและหลักกฎหมายเกี่ยวกับสัญญาทางปกครอง” วารสารกฎหมายปกครอง ฉบับที่ 27 ตอนที่ 3 หน้า 372, 2553

วรเจตน์ ภาคิรัตน์. “แนวคิดและหลักเกณฑ์การแบ่งแยกสัญญาทางแพ่งและสัญญาทางปกครอง” เอกสารประกอบการสัมมนาทางวิชาการข้าราชการตุลาการศาลยุติธรรมเรื่อง “สัญญาของรัฐกับปัญหาเรื่องเขตอำนาจ”, หน้า 5

วิทยานิพนธ์

ปารวี พิธิฐเสนากุล. จากหลัก clausula rebus stantibus ในสัญญาทางปกครอง วิทยานิพนธ์ นิติศาสตรมหา
บัณฑิต สาขากฎหมายมหาชน. กรุงเทพฯ:มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2553

กฎหมาย

ประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์

พระราชบัญญัติจัดตั้งศาลปกครองและวิธีพิจารณาคดีปกครอง พ.ศ. 2542

พระราชบัญญัติการจัดซื้อจัดจ้างและการบริหารพัสดุภาครัฐ พ.ศ. 2560

พระราชบัญญัติว่าด้วยการวินิจฉัยชี้ขาดอำนาจหน้าที่ระหว่างศาล พ.ศ. 2542 (ฉบับที่ 2) พ.ศ.2564

ระเบียบสำนักนายกรัฐมนตรีว่าด้วยการพัสดุ พ.ศ.2535

ระเบียบของที่ประชุมใหญ่ตุลาการในศาลปกครองสูงสุด ว่าด้วยวิธีพิจารณาคดีปกครอง พ.ศ.2543